

ALSOF HET GEDRUKT STAAT

Tachtig jaar Van Oorschot in kleine geschiedenissen

Eerste druk oktober 2025

© Copyright 2025 ARJEN FORTUIN en UITGEVERIJ
VAN OORSCHOT, AMSTERDAM

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/
of openbaargemaakt, op welke wijze dan ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitge-
ver. Ook tekst- en datamining van deze uitgave is zon-
der voorafgaande schriftelijke toestemming van de
uitgever niet toegestaan.

Arjen Fortuin

Alsof het gedrukt staat

*Tachtig jaar Van Oorschot
in kleine geschiedenissen*

Uitgeverij Van Oorschot
Amsterdam

Inhoud

7	Vooraf
11	Begane grond <i>‘Hoe de uitgever G.A. van Oorscot mij ontdekte, lanceerde en castreerde’</i>
35	Eerste verdieping <i>‘Anders lul je er nog maar wat bij’</i>
55	Tweede verdieping (kamers) <i>‘Niet aan Lousje vertellen, ik ben miljonair’</i>
75	Tweede verdieping (kluis) <i>‘Klier, ik zal eens even wat laten zien’</i>
95	Bovenverdiepingen <i>‘Ik ben gegrepen door je woede, maar twijfel over vorm en stijl’</i>
107	Verantwoording, dank
111	Register

Vooraf

Gelukkig, het regent geen sigarenkistjes. Ooit waarschuwde Gerard Reve voetgangers voor de aanwezigheid van uitgever Geert van Oorschoot op het laatste stukje Herengracht voor de Amstel: ‘Uit zijn kantoor of uit zijn woning werpt hij gaarne lege sigarenkistjes op de hoofden van voorbijgangers.’ Het is een van de talloze anekdotes over de oprichter van uitgeverij Van Oorschoot, waarvan een groot deel door hemzelf werd verspreid. Zijn vriend Adriaan Morriën legde eens uit: ‘Als mensen mij vragen: wat is dat toch voor man, die Geert van Oorschoot, antwoord ik altijd: als je er rekening mee houdt dat alles wat hij zegt gelogen is en alles wat hij doet bedrog, dan is het best een aardige man.’

Geert van Oorschoot kon liegen alsof het gedrukt stond. Wanneer hij in het zakelijk verkeer beweerde iets (een betaling, een clause, een belofte) vergeten te zijn. Of wanneer hij vertelde over door zijn onweersaanbaar radicale moeder begane ordeverstoringen bij de gemeenteraad van Vlissingen of over haar veroordeling wegens het van de trap duwen van haar

huisbaas. Over percentages, oplagecijfers, winst en verlies. Over geruchtmakende dagboeken die hij achter de hand hield of geheel dan wel vrijwel voltooide romans waarvan het manuscript uit zijn auto was ontvreemd (geen kopie!). Over plotseling in zijn uitgeverij opduikende meisjes die te mooi waren om waar te zijn.

Van Oorschot voelde zich op zijn gemak aan de randen van de waarheid. Dan diste hij een verhaal op over hoe hij in een Harlings hotel ooit een nacht had doorgebracht met de zeer door hem bewonderde dichter Vasalis, verzwijgend dat zij er in aparte kamers verbleven en bovendien in gezelschap waren van hun respectievelijke echtelieden. De onuitputtelijke stroom sterke verhalen maakte dat mensen aan Van Oorschots lippen hingen, al klaagden zij weleens dat hij die verhalen zo verschrikkelijk *langzaam* vertelde of zij ontdekten dat details in de loop der tijd konden veranderen.

Het dwangmatig anekdotisme van zijn uitgever werkte ook Gerard Reve op de zenuwen, schreef hij in 1949 aan een vriend: 'Hij spreekt bij voorkeur over het aantal keren en de duur dat hij in de gevangenis zou hebben gezeten. Hij zou in zijn jeugd alleen of met anderen revolutionaire heldendaden hebben verricht, als het aanvoeren van een optocht die zich naar een door de politie bezette straat begaf. Hierbij zou hij een bijzonder krachtige slag met een gummistok op de nek gehad hebben. Sindsdien heet het dat hij geen politieagenten meer kan zien en niet meer te houden zou zijn

wanneer deze zich te paard voordoen [...]. Ikzelf houd hem voor zoals reeds gezegd een querulant met hysterische inslag, maar te onnauwkeurig en te vaak zijn verhalen in gewijzigde versies vertellend, om indruk te maken; wel geloof ik dat hij zelf, wanneer hij ze vertelt, van de juistheid ervan overtuigd is. Andere uitgevers zijn oplichters en dieven, hij echter zou zijn auteurs nimmer bestelen.’ Aldus gingen de verhalen van Geert van Oorscot naadloos over in de verhalen over Geert van Oorscot, door anderen verteld. Hoeveel er nu precies waar was van de verhalen, is de hoofdzaak niet. We zullen er niet meer achter komen of Geert van Oorscot daadwerkelijk met rokers-restmateriaal gooide. (Hoe vaak dan? Van welke verdieping? Werd er weleens iemand geraakt?)

Zo zwerven anekdotes door de wereld, licht en onbevestigd. Schrijvers en in het verlengde daarvan uitgeverijen kunnen die veranderlijke verhalen vastleggen, er boeken van maken. Zodra het gedrukt staat, is een anekdote geschiedenis geworden, of literatuur, of beide – historische accuratesse is voor een anekdote van beperkt belang. Intussen levert het maken van boeken weer nieuwe verhalen op. Van dat soort geschiedenissen uit de tachtigjarige bedrijfsgeschiedenis zijn er voor dit boekje een aantal opgevangen, opgediept en uitgestald.

Nu ja, bedrijfsgeschiedenis... Dat is wellicht een misleidend woord: uiteindelijk zijn het mensenverhalen, uit brieven en documenten, artikelen en boeken en uit wat jarenlang is doorverteld. Ze gaan over,

uiteraard, Geert van Oorschot, de man die met zijn echtgenote Hillie van Oorschot-Munneke Uitgeefmaatschappij G.A. van Oorschot stichtte en die zeker voor de buitenwereld jarenlang samenviel met het bedrijf. Zo maakte hij een blauwdruk voor de mentaliteit van wat nu – zonder G.A. – Uitgeverij Van Oorschot heet. De verhalen laten zien hoe zijn opvolgers de uitgeverij in zijn geest voortzetten en ze vertellen over de schrijvers die zich aan de uitgeverij verbonden (of juist niet). Samen tonen ze het *karakter* van de uitgeverij.

Nergens is dat karakter zo tastbaar als in het pand waar de uitgeverij zich eind 1945 vestigde en waar tachtig jaar later nog steeds dezelfde naam bij de bel staat. Dit boekje is een tocht door Herengracht 613, het huis dat alles zag en hoorde, kamer voor kamer, van beneden naar boven en ten slotte terug naar de voordeur.

Begane grond

*‘Hoe de uitgever G.A. van Oorschoot mij ontdekte,
lanceerde en castreerde’*

‘Uitgeverij Van Oorschoot’, meldt een eenvoudig koperkleurig naambordje. We zijn ruim voorbij de Gouden Bocht van de Herengracht, waar firma’s met grote glimmende plakaten kond doen van hun aanwezigheid. Op de eerste verdieping van nummer 613 staat een oud bord met ‘Gogol’ achter een raam; Google-voer voor nieuwsgierige rondvaartgasten. Een werkende intercom heeft het pand niet. Wie aanbelt, hoort de deur zoemend van het slot gaan, waarna een vlot gestommel verradt dat een medewerker persoonlijk komt kijken wie de vijf treden naar beneden heeft genomen en nu in de schemerige gang van het souterrain staat. Het marmer op de grond heeft veel doorstaan; hier is de wereldliteratuur, of althans een substantieel deel ervan, met zijn volle gewicht gepasseerd.

Nogal wat Nederlandse uitgeverijen zijn de afgelopen decennia opgeslokt door grote concerns en verworden tot contentpaleizen waar onder systeemplafonds de marketingstrategie in een spreadsheet wordt vervat, maar dit is na tachtig jaar nog steeds een huis

van het boek. Dat ruik je. Echt. Want meteen aan de linkerkant vind je de meest jaloersmakende ruimte van het hele pand: de pakkamer. In stellingkasten langs de wanden liggen honderden schatten uitgestald. Eenentwintig stuks van *De idioot* van Dostoevski, acht exemplaren van de biografie van Nescio, een stapeltje negen maal *Botshol* van Judith Herzberg. Een stukje verderop vier keer de monumentale roman *Een jaar uit het leven van Gesine Cresspahl* van Uwe Johnson, het vijfde deel van Nicolien Mizees *Faxen aan Ger* (*Een licht bewoond eiland*, zes gebonden en vijf in paperback). Beetje stof erop, maar niet te veel. Een kast naar rechts blik Marjoleine de Vos' dichtbundel *Zeehond graag* de ruimte in.

Boven op de kasten hangen kartonnen dozen scheefjes tegen elkaar aan. Dat is ook wel voor te stellen, want de eerste exemplaren van Geert van Oorschots *Brieven van een uitgever* werden hier dertig jaar geleden binnengebracht, de doos met het *Verzameld werk* van dichter Jan Emmens moet nog ouder zijn. Op de grond – een originele parketvloer met gebruikssporen, zou de verkopend makelaar zeggen – staan open dozen met recentere titels: *Einde verhaal* van Sander Kollaard, het jongste exemplaar van literair tijdschrift *De Parelduiker*. Het middendeel van de ruimte wordt ingenomen door een oude massieve paktafel met een grote schaar, rollen tape, een lege kartonnen doos en een etiketterapparaat. Vrijwel alle boeken bereiken hun lezers via de machinerie van het Centraal Boekhuis te Culemborg, maar hier ligt nog een voorraad-

je voor het grijpen – terwijl de oudere dozen verraden dat dit souterrain ook een schuilkelder is waar door de boekenkoper al vrijwel vergeten titels aan de vernietiging kunnen ontkomen.

Door het raam zie je de benen – en omhoogkijkend de bovenlichamen – van de ongelukkigen die over de gracht lopen zonder te beseffen welke rijkdom ze passeren. Al wordt een deel van het uitzicht belemmerd door lege dozen die voor de ramen liggen opgestapeld. De vuilnisbak heeft een stevige kop van propwerk – welke opruimer raakt hier niet afgeleid door de literatuur? Hier zie je voor je hoe Geert van Oorschoot vertrekkende bezoekers nog snel een *onmisbaar* boek in handen drukte voor zij weer de wereld in wankelden. (Deze taferelen speelden zich vaak laat op de avond af; bij de ontnuchtering achteraf hoorde de rekening die de uitgever nastuurde.)

Indertijd – en vele, vele jaren daarna – nam de boekenvoorraad een aanmerkelijk groter deel van de benedenverdieping in beslag. In de loze ruimte waar de trap zich omheen draait lagen de delen van de Russische Bibliotheek, de *STOA*-reeks, de Witte Olifanten en al die andere legendarische uitgaven metershoog opgetast op een koper te wachten. Zoals een verwonderde werknemer eens opmerkte over *De zin der vergelding*, het verzameld werk van de psychiater dr. L. Polak: ‘Dikke pillen Polak, die stonden te wachten tot ze met z’n allen door de fundering zouden zakken, zo de Amsterdamse prut in. Als je je vingers langs de kanten liet glijden, waaide het stof je neus in.’

Hoewel inmiddels een zekere ordentelijkheid is ingetreden, ademt elke vierkante centimeter van Herengracht 613 nog altijd boek – al tachtig jaar. Geert en Hillie van Oorschot betraden het marmer achter de toegangsdeur voor het eerst in het najaar van 1945. Dat lag er toen minder dan een kwart eeuw, sinds was besloten een zeventiende-eeuws grachtenhuis met halsgevel af te breken, tot frustratie van *Het Nieuws van den Dag*: ‘De stoep, het onmisbare aanhangsel van de huizen aan onze grachten, is reeds weggebroken. Zou men werkelijk voornemens zijn dezen gevel onnoodig te moderniseeren, dan zal hier groote schade worden gedaan aan het stadsschoon.’ Dit stadsschoon was niettemin verloren. In plaats ervan verrees een robuust nieuw pand, met een betonnen casco, een ingebouwde kluis en ruim driehonderd vierkante meter oppervlakte, verdeeld over vijf lagen. De Nederlandse Handelsmaatschappij (vandaar die kluis) was een van de eerste gebruikers, net als de firma Velleman en Tas, importeurs van zuidvruchten en koloniale waren. In de oorlog werd het gebouw door de bezetter flink uitgewoond. Wat de Duitsers niet wisten, zo gaat het verhaal, was dat het toen bij de burens vol verboden boeken lag. Op nummer 615 was reclamebureau Van Alfen gevestigd, waar een deel van de oude voorraad van Uitgeverij Querido was verstopt. Bedrijfsleider en enig personeelslid van Querido destijds: Geert van Oorschot.

Nummer 613 was groter dan nodig voor een beginnende uitgeverij: op driehoog nam het directeursge-